

Приказ књиге Бојана Јовановића *Речник јавашлука*, Прометеј, Нови Сад

Након књиге *Пркос и инат* Бојан Јовановић наставља да преиспитује теме везане за менталитет и особине нашег народа. Он спада у групу српских интелектуалаца који нису склони да испразно величају српски народ већ су његова настојања управљена разумевању историје и садашњег тренутка. Он је у својим текстовима веома плодно спојио демократске принципе, велико теоријско знање и преиспитивање националног идентитета.

У књизи *Речник јавашлука* Бојан Јовановић одређује појам јавашлука као превладавање произвољног као мере и критеријума односа према свету, а употребљава се колоквијално у значењу расула, нереди и одсуства правила које појединци користе да раде по својој вољи. Ово одређење даје прецизну квалификацију друштвеног стања данас. Аутор поставља питање зашто се удаљавамо од стварности и губимо у лавиринту свакодневља а време потребно да стигнемо до циља постаје мера нашег заостајања. Брзина је у савременом свету постала апсолутна вредност а заговорници спорости се ипак безуспешно супротстављају култу брзине.

За Бојана Јовановића јавашлук није етнобиолошки детерминисан нити би се могао довести у везу са цртом хипотетичког националног карактера, већ он првенствено зависи од одређених социокултурних услова у којима се формира стање свести, извесних представа и моралних схватања. Бојан Јовановић сматра да се о јавашлуку може говорити у контексту менталитета једног колектива, а условљен је и моделован зависно од постојећих природних, историјских и социокултурних фактора. Зато се и мора нагласити разлика између карактера и менталитета, јер карактер је много дубље и разгранатије одређење личности.

У овој књизи се поставља низ изузетно значајних дилема – зашто се удаљавамо од стварности и губимо у лавиринту свакодневља, шта је за нас тај тегобни и онеспокојавајући лавиринт. То је управо суочавање са појавом јавашлука у многим областима живљења (аутобус као огледало наше нарави, бувљак, сајам књига као вашариште импровизације, доминација паганског у народном стваралаштву, видовњаци на медијском небу, гашење књижара, ефекат самозаборава као израз изгубљеног достојанства и ругање својим жртвама, фаталистичко схватање трајања под изговором „живот је такав“, размере наше менталне запушености, улога клетве у политичком говору и животу, неумереност и прекорачење граница својих могућности, кафана као својеврсни српски парламент уз благу иронију да треба депарламентаризовати кафански живот, кич титоистичке харизме и трагови некадашњих самообмана,

пристојност и њен значај у комуникацији, олако одрицање од традиције, стварање негативног стереотипа о Србима, неоснованост тврдњи о нашој националној склоности ка убијању сопствених владара, удворички пут славе наших писаца).

Све су ово теме својеврсне митологије нашег свакодневног живота које чине богато и вишезначно ткање ове књиге. У исто време оне говоре о широком спектру интересовања аутора. Ова књига је драгоцен водич кроз разне облике нашег менталитета. Бојан Јовановић је изрекао многе горке истине о нашим заблудама и историјским недоследностима и то не као некакав мрзитељ свог народа већ управо као одговорни интелектуалац који добро познаје његове мане и врлине.

Постоје текстови у књизи који чине њен други слој у коме се расправљају изузетно важна питања српског националног идентитета, језичке политике, узроци и домети петооктобарске револуције, тзв. војвођанском идентитет, појави националнихизма, обнављање традиције и њен утицај на савремену политику, самосакаћење радника, фашизам, југословенска идеја и школовани примитивци.

У овим текстовима се Бојан Јовановић јавља и као аналитичар политике и политичких догађаја. Аутор сматра да се у октобру 2000. године испољио огроман и искрени демократски народни потенцијал који је и основа на којој су почивали и у великој мери почивају и данас сви каснији демократски режими. Његова основна оцена је садржана у тврдњи „да енергичност са којом је промењена власт није доследно и на одговарајући начин спроведена и у самом начину новоуспостављеног владања. Тактизирање, компромисерство и срачунато оклевање донело је уништавање почетног народног ентузијазма који је тежио радикалним променама.“ Није било, како то каже Бојан Јовановић, правих и одлучних потеза и зато наше време још увек споро тече, а окамењене структуре власти стварају утисак да су непомериве и непромењиве. Тако је и дошло до велике осеке демократског таласа а на делу је и даље одлучујући утицај партијске државе и партијске кадровске номенклатуре. Доласком на власт нових партија успостављен је идентичан систем партијске контроле свих битних аспеката друштва. За обичне непартијске грађане стање постаје безнадежно.

Расправљајући о подели календара поставља питање „да ли је некритичко веровање у ново као боље, лепше и перспективније од старог подразумевало и одрицање од сопствене традиције зарад формирања и потврђивања новог идентитета“. За њега је слављење празника по јулијанском календару праћење трага трајне и живе прошлости и на тај начин се развија и чува самобитност. У тексту „Љути националнихилисти“ разматрано је изузетно важно питање национализма у Србији. Аутор утврђује да постоје

веома утицајне политичке снаге које према сопственој нацији показују критичку искључивост и проглашавају је као искључивог кривца за распад Југославије и све несреће и злочине грађанског рата који су касније уследили. То је својеврсни националнихилизам који се посебно јавља у Србији и једино код Срба.

Бојан Јовановић каже да се појединачни друштвени и културни ексцеси претварају у опште појаве које се сматрају битним националним карактеристикама. То су жилави остаци титоистичког начина мишљења о српској кривици и великосрпској хегемонији која по националнихилистима никада није поражена. У том идејном склопу српски национални идентитет је сматран мање вредним од југословенског, а истицана је и разлика између српског освајачког и хрватског одбрамбеног национализма. „Домаћи националнихилисти су свештеници стереотипа о Србима као главним кривцима за ратове на простору бивше Југославије. Због те наметнуте и често самоприхваћене колективне кривице, они сматрају да Срби морају да плате највећу цену и да се помире ћутке са свим злочинима учињеним над њима. Овдашњи националнихилисти виде у сопственом народу искључивог кривца за актуелне несреће и учињено зло.“ На овај начин аутор ове књиге је на веома јасан начин прецизирао идејну позицију националнихилиста.

Бојан Јовановић је оцртао још једну важну одлику ове групације. „Толерантни према злочинима који су други починили Србима а неуморни у оптуживању Србије за узроке ратних страдања на подручју некадашње Југославије, њихово критичко деловање карактерише изражена нетолеранција, неразумевање и огорченост. Мржња даје њиховом нихилизму љутину и ароганцију.“

Веома је значајна констатација да све више постајемо нација у закашњењу јер смо опхрвани културним анахронизмом, пасивним традиционализмом, затвореношћу и неспособношћу да схватимо и прихватимо дух новог времена. И у овом погубном и разарајућем кашњењу јавашлук игра велику улогу јер он „супротно владавини правила, реда и стандарда, омогућује појединцима да се сходно својој моћи тако понашају јер знају да не постоје механизми који би их приморали да чине другачије.“

Бојан Јовановић неколико пута истиче да јавашлук није наша генетски преносива ментална одлика што показује како наши људи функционишу у друштвима која су уређена и у којима се поштује ред и одређене вредности. У тексту „Срби и истина“ веома је јасно анализирано епохално откриће директора Народне библиотеке Сретена Угричића да „Срби не поштују истину. То је, мисли се овде, наивност, глупост и немоћ, ако се ослањаш на истину и зависиш од истине. Уместо диктатуре пролетеријата

завладала је диктатура српства.“ И у то диктатури српства је управо велики поштовалац истине Сретен Угричић, управник у неколико мандата најважније српске националне и културне установе. Овај исказ о непоштовању истине код Срба Бојан Јовановић је искористио да још једном изнесе своје виђење агресивне и добро организоване политичке групације која непрестано доказује српску колективну кривицу. „Међутим, упркос својој неистинитости овакви и слични ставови постали су већ карактеристични за српску квазиелиту која на тај начин изражава презир према свом народу. Појединци из те елите се труде да увере себе и друге како је наш народ безнадежно затуцан, примитиван и без самопоштовања јер игнорише истину. Рећи за читав један народ да не поштује истину спада у исказе који су далеко од истине, увредљиви и неприхватљиви.“

Приписивање колективне кривице Србима неминовно доводи до њихове оптужбе за фашизам. Зато се аутор ове књиге с правом пита ко подмеће Србији кукавичје јаје фашизма. Он се резолутно опредељује да у Србији фашизам никада није имао ни теоријско нити практично упориште. За њега је важно да се одреди и према идеји југословенства и оно се у његовом тумачењу као проширено српство показало погубним за Србе, а југословенство је симбол српског кашњења у процесу националног самопотврђивања. Очигледно је да су се српски национални интерес и српска држава последња с тешком муком политички и идеолошки еманциповали од ове заводљиве утопије, коју су судећи по свим релевантним историјским чињеницама једино искрено прихватили управо Срби.

Бојан Јовановић се у тексту „Школовани примитивац“ осврнуо на неповољно стање у нашем образовању и култури, позивајући се на ставове Слободана Јовановића о полуинтелектуалцу. Недостатак одговарајућег културног образовања и моралног васпитања као основе за духовни саморазвој су по Слободану Јовановићу главни узроци настанка дипломираног примитивца који и данас у великој мери доминира не само у нашем политичком животу. Уместо духовног саморазвоја и моралног васпитања прожетог идеалима хуманизма, општег добра и моралне врлине, дипломирани примитивац поседује обиље сирове снаге и политичке амбиције за бескрупулозну борбу у друштву. Бојан Јовановић указује у овој књизи на подмакли процес наше културне регресије јер су „данас дипломирани примитивци масовна појава чије необразовање и невоспитање постаје све веће уколико се удаљавамо од изворног принципа културе заснованог на оплемењивању нашег природног бића и тражење задовољства у одрицању од непосредног и егоистичног задовољења својих нагона.“ Управо је ова књига значајан допринос изградњи толико потребног културног обрасца заснованог на врлини и служењу општем добру.